

A magyar kórházak védőszentjei

Dr. Berta Gyula

Apponyi Magánklinika, Kaposvár

A magyar kórházak elnevezési történetében régi az a hagyomány, hogy szentekről nevezzék el azokat. Az alább felsoroltak ugyan jeles szentek, de nem elsősorban betegségekkel kapcsolatos a működésük: Szent János, Szent István, Szent László, Szent Imre, Szent Ferenc, Szent György. Az utóbbi 15–20 évre tehető az a folyamat, hogy több magyar kórházat is kifejezetten a betegségekkel összefüggésbe hozható védőszentről neveztek el. Ezzel a gyakorlattal az a régi szokás tért vissza, amikor egyes (főleg oktatási vagy egészségügyi) intézményeket valamely szent pártfogásába ajánlottak. Ebben a közleményben ezekről a szentekről lesz szó. Életük

Szent Pantaleon ismeretlen bizánci festő 15. században készült ikonján (Puskin Múzeum, Moszkva)

történetét szinte kivétel nélkül a *Legenda Aurea* örökítette meg szájhagyományok alapján. Sem ez, de egyéb források sem tudtak alapul venni történelmi tényeket a szentek életéről, és gyakran ellent is mondanak egymásnak.

Szent Pantaleon

Szent Pantaleon (Aigosz Panteleimon) vértanú és gyógyító szent, a dunaújvárosi kórház névadója. A Panteleimon görögül „mindenkin könnyörülő”-t jelent. Különösen a középkorban volt az orvosok nagy tiszteletben tartott védőszentje, a 14 segítő szent közé tartozik. A kisázsiai Nikomédiában (a mai Izmir) született, valószínűleg 275-ben. Apja pogány, anyja – a később szintén szentté avatott – Szent Eubula volt, aki korai haláláig próbálta a keresztény tanokat elültetni fiában. Anyja halála után pogány szellemenben nevelték, orvosi tudományokat tanult Nikodémiában. Mestere, Eufrozimus, szívesen vitte magával mindenfelé a betegekhez, ami gyakorlati képzésében döntő volt. Bemutatta a császári udvarban is, ahol Diocletianus, majd később Maximián császárnak lett a háziorsosa. Még tanuló éve alatt megismerkedett egy Hermolaus nevű keresztény egyházi személlyel és rajta keresztül a keresztény vallással. Működéséről és vértanúságáról nem maradtak fenn hiteles feljegyzések, életének epizódjait kedves legendák őrizték (és színesítették) meg.

Ezek közé tartozik az a történet, ami szerint egyik nap egy szűk ösvényen sétált, és vallási kérdéseken tépelődött. Közben egy kisgyermek holttestét pillantotta meg maga előtt, mellette pedig egy élő vipera feküdt, ami nyilvánvalóvá tette a halálokot. Az orvos arra gondolt: ha igaz, amit a pap mondott, akkor Krisztus segítségül hívására a gyermeknek föl kell támadnia. S alig fogalmazódott meg benne ez az óhaj, az élet és

halál ura meghallgatta imádságát. Ez az epizód betetőzése volt a megtérés lassú folyamatának, hétnapi imádság és böjtölés után megkeresztelkedett. Nem sokkal később újabb csodás gyógyítást hajtott végre: egy vak öregembernek adta vissza a látását. Ezek hatására pogány apja is megkeresztelkedett. Apja halála után tekintélyes örökségét jótékony célokra költötte, szegényeknek, betegeknek és a közben feláldozott keresztényüldözés alatt a bebörtönzött testvéreinek adományozta.

Ez nem maradhatott sokáig titokban, a császár megpróbálta rávenni, hogy cáfolja meg a vádakát és áldozzon a pogány isteneknek, de ő nem tagadta a vádakát, sőt kereszténynek vallotta magát. Nehéz kínzásoknak vetették alá, de a legenda szerint sértetlen maradt. A kínzások folytatódtak, vaskarmokkal tépték a húsát, fályakkal égették, kerékbe törték, forró ólomba dobták, majd a tengerbe vetették. Sértetlen maradt, és továbbra is megvallotta hitét. Végül a császár a lefejezésére adott parancsot. A hóhér, miután szózat hallatszott az égből, nem akarta folytatni a kivégzést, de Pantaleon felszólította, hogy teljesítse a császár parancsát. Lefejezésekor a sebből tej folyt ki, az olajfa pedig, amelyhez kötötték, a halála pillanatában gazdag terméssel telt meg. A testét utólag sem tudták elégetni, sértetlen maradt a tűzben. A keresztények temették el szülővárosában (valószínűleg 305-ben). Világszerte templomokat szenteltek a vértanú emlékezetére, Magyarországon tiszteletének emlékét mostanáig megőrizte néhány, a szent nevének magyarosított alakját viselő helységnév (Dunapentele, Sárpentele). Szent Pantaleon fontos és szimpatikus szereplője Móra Ferenc „Aranykoporsó” című romantikus regényének.

Szent Borbála

Szent Borbála nevét a tatabányai kórház viseli. (Magyarországon kívül Szent Barbarának nevezik.) A tizennégy segítő szent egyike. Történelmi forrás nem maradt fenn az életéről, legendája latin, görög, szír és örmény nyelven a 7. századtól követhető, de tisztelete a keresztények között ennél jóval korábbi, és ma is erős.

Legendája szerint előkelő pogány édesapja, Dioscuros féltette leányát a keresztény vallás

Szent Borbála

hatásától, ezért amikor hosszabb időre eltávozott otthonról, egy magányos toronyba záratta. Borbála a fogságban azonban tudomást szerzett az alexandriai bölcsről, Órigenésről, és levélben arra kérte, hogy ismertesse meg Krisz-

Szent Borbála mártíromsága idősebb Lucas Cranach 1510 táján készült olajfestményén (Metropolitan Museum of Art, New York)

tus tanításával. Órigenész elküldte hozzá Bálint nevű papját, aki titokban megkeresztelte. Ezt követően Borbála a torony két ablaka mellé egy harmadikat is vágatott a Szentháromság tiszteletére. Az apa ebből kitalálta lánya keresztény nyé válását, amit Borbála meg is vallott. Apja rögtön meg akarta ölni, de lánya csodás módon megszabadult. A hegyek között egy barlangban rejtőzött, de egy pásztor elárulta atyjának a rejtekhelyet. A pásztor árulásának büntetéseként Isten ennek a pásztornak a bárányait ganajtúró bogarakká változtatta. A megkerült lányt az apa a kormányzó kezére adta. Válogatott kínzások sem törték meg, sebei másnapra begyógyultak. A fáklyák, amivel testét égetni akarták, kialudtak. Megszégyenítésül ruhátlanul akarták kipellengérezni, de az égből jött segítségként füst és köd borította be a testét. Lefejezésre ítélték, amit saját apja hajtott végre. A büntetés a kegyetlen apát hamar elérte: amikor hazafelé tartott, villám sújtotta halálra, és „elemésztette testét”.

Szent Rafael
Andrea del Verrocchio:
Az angyal és Tóbiás
 című festményén
 (The National Gallery,
 London)

Borbála tisztelete keleten és nyugaton egyaránt elterjedt, sírja csodák színhelye lett. A „hirtelen és készületlen halál” elleni oltalmazónak tekintik, mivel atyja ezzel bűnhődött gonoszságáért. Népi imádság is szól hozzá: „Add meg, ó Urunk, hogy Szent Borbála közbenjárására halálunk előtt részesülhessünk szentségeidben.” A középkor óta számos világi testület (testvérület, confraternitas) alakult Borbála tiszteletére, amelyek a „jó halál” nevét viselik. Apja villám általi halála miatt a villámcsapás és tűzvész ellen is kéri oltalmát, ezért a tűzjelző vészharangokra szokás volt rávésni a képét. Ezáltal lett a harangok és a harangöntők védőszentje, de neki ajánlották a hegycsúcsokat és az erődítményeket is. A puska feltalálása után, amelyet úgy tekintettek, mint a villám és a tűz egyesült erejét, ez a gyenge és minden erőszaktól távol álló szűz hamarosan a tűzerek védőszentje lett. Védőszentjüknek tekintik a hegymászók, akiket útjaikon vihar és villámcsapás veszélye fenyeget, de ugyanígy a bányászok is, akik a sújtólég veszélyében dolgoznak.

A gazdag népszokás-anyagból az egyik a Borbála-ág. Ha a cseresznyefa ágát Borbála napján beviszik a szobába, karácsonyra kivirágzik. Ez a szokás nemcsak Jessze kivirágzott vesszejére emlékeztet (a Messiás Dávid házából való származásának prófétai képe), hanem Borbálán keresztül arra is, hogy a mi szívünkben is kiviragozzék a szeretet karácsony ünnepére.

Szent Rafael

Szent Rafael arkangyal nevét a zalaegerszegi kórház vette fel. Rafael, az emberek testi, szellemi és lelki szenvedéseinek gyógyításával megbízott arkangyal. A Bibliában Tóbiás Könyvében szerepel, mint Tóbiás kísérője és oltalmazója. Ő vezeti el leendő feleségéhez, Sárához is. Emiatt a hajósok, utasok védőszentje is. Mivel Tóbiás visszaadta vak apjának a látását, a szembetegségek védőszentjének is tartják.

Szent Kozma és Damján

Szent Kozma és Damján szentté avatott ókeresztény vértanúk, orvosok nevét a Visegrádi Rehabilitációs Szakkórház viseli. Állítólag Arábiában születtek. Ikertestvérek voltak, és mindketten

a gyógyítást választották élethivatásul. Ingyen gyógyítottak, és a gyógyírt is ajándékképpen adták a betegeknek. Ezért nevezték őket „pénzteleneknek”. Mivel keresztények voltak, betegeknek nemcsak a testét, hanem a lelkét is ápolták.

Amikor a Diocletianus-féle üldözés vihara 303-ban a keleti egyházat is elérte, a helytartó, Lisias elsőként az apostol-orvosokat állította bíróság elé. Mivel hitük megtagadására nem tudták rávenni őket, különféle módokon próbálta megöletni mindkettőjüket: először megkötözve a tengerbe vetették őket, de a kötelékek a vízben kioldódtak, és ők kiúsztak a partra. Ezután máglyát gyújtottak alájuk, de a lángok nem érték el őket. Akkor oszlophoz kötötték őket és nyíllal lőtték rájuk, de a nyílvevők nem találtak soha célba. Végül karddal oltották ki az életüket.

Amikor Párizsban 1206-ban megalakult a sebészek első kollégiuma, őket választotta védőszentül, s ez idő óta az orvosok és a sebészek védőszentjeiként tisztelik őket. A 6. századig visszamenően vannak feljegyzések csodás gyógyulásokról, amik Kozma és Damján nevéhez fűződnek. Ezek helyszíne többnyire a Konstantinápolyban épült, és zarándokhellyé vált bazilikájuk.

A *Legenda Aurea* számol be a vértanúk egy csodájáról: „A templomban egy olyan férfiú szolgált a szent vértanúkat, akinek egyik lábszárát egészen elemésztette a rák. És íme, álmában hívűknek megjelent Szent Kozma és Damján; kenőcsöket és orvosi eszközöket hoztak magukkal. Egyikük így szólt a másikhoz: „Honnan vesszük a húst, amivel a kivágott üszkös hús üres helyét kitöltjük?” Másikuk erre ezt mondta: „Bilincses Szent Péter cintermében épp ma tettemek el egy szerezcent, hozz az övéből, hogy ennek megcsinálhassuk a pótlást.” Erre elment a cinterembe, s elhozta a mór lábát. Kimetszeték a beteg húst, s helyére beültették a szerezcent, s a sebet gondosan bekenték. A beteg húst pedig visszavitték a halott mór testébe. Mikor fölébredt, semmi fájdalmat nem érzett; kezét lábszárára tette, és semmi sérülést nem talált rajta. Gyertyát gyújtott, és semmi hibát nem látott a lábán. Arra gondolt, hogy talán ő nem is ő, hanem valaki más. Ám amikor felocsúdott, örömeben kiugrott az ágyából, és mindenkinek elmesélte, mit látott álmában, és hogyan gyógyult meg. Izgatottan elküldtek a mór sírjához; úgy találták, hogy a mór húsát kimet-

szette valaki, és helyére az említett férfiú húsát tette a sírba.” A csodatételt számos festményen örökítették meg a századok folyamán. Ezeken a műtét angyalok asszisztálásával történt.

Szent Lukács

Szent Lukács evangélista és orvos nevét a dombóvári kórház (és néhány egészségügyi magánintézmény, gyógyfürdő, gyógyszertár) vette fel. A négy evangélium egyikének és az evangéliumokat szervesen kiegészítő kanonikus könyvnek, az „Apostolok cselekedetei”-nek a szerzője. Barnabás és Pál tanítványaként ismerkedett meg a kereszténységgel, majd útra kelt, hogy utánajárjon mindannak, amit Krisztusról hallott. Meg is tette, és találkozhatott az egykori tanítványokkal, gyógyult betegekkel, vakokkal. Találkozott még Máriával, Jézus anyjával is. Ennek tulajdonítják, hogy Jézus életének korábbi szakaszairól az ő evangéliuma számol be a legrészletesebben, olyan epizódokat is megír, amelyek a többi evangéliumban nem találhatók. Sokáig

Szent Kozma és Damján legendás láb-átültetése ismeretlen stettener mester 16. században készült oltárképén (Württembergisches Landesmuseum, Stuttgart)

Szent Lukács
El Greco 1610 körül
készült olajfestmé-
nyén (Indianapolis
Museum of Art)

volt Szent Pál kísérője, és jelen volt annak kivégzésénél is. Dél-Görögországban működött püspökként, majd ő is vértanú lett.

A hagyomány azt is tartja, hogy Lukács orvos léteire festő is volt. Neki tulajdonítják a római Maria Maggiore bazilikában őrzött Mária-képet.

Boldog Dr. Batthyány-
Strattmann László
(1870–1931)

A *Legenda Aurea* szerint maga a Lukács-evangélium is gyógyít, mégpedig háromféle-képpen: „sebeket gyógyít azáltal, hogy a megtört szívűeknek hirdeti a megváltást; erősít azáltal, hogy elmondja az örömhírt; végül megőrzi az újabb romlástól azáltal, hogy közli az isteni törvényeket és evangéliumi tanácsokat”.

Batthyány-Strattmann László

Boldog dr. Batthyány-Strattmann László (1870–1931) a körmendi kórház névadója. Korának különös alakja volt: hercegi rangja ellenére polgári foglalkozást választott. Végzett orvosként kórházépítésbe kezdett, és 1902-ben Köpcsényben megnyitotta Magyarország első korszerűen felszerelt, huszonnégy ágyas vidéki kórházát. Receptjeit, a felírt szemüveget a gyógyszerek és a látszerészek ingyen beváltották, hiszen „László doktor” minden hónap végén egy összegben rendezte a számlát. Vagyonának nagy részét a szegények gyógyítására áldozta. Trianon után Köpcsényt Ausztriához csatolták, a „szegények orvosa” ekkor körmendi kastélyába költözött népes családjával (11 gyermeke volt), és ott, a kastélyban rendezte be új kórházát a szembetegek számára. Kiváló operatőr volt, műtéti módszereit a szakma nagyra becsülte. Gondoskodott betegei lelki gondozásáról is. Vallásos szellemben művelte szakmáját, és azon kívül is mélyen vallásos életet élt családjával együtt, olyannyira, hogy halála után nem sokkal kezdeményezték boldoggá avatását. Ez 2003-ban történt meg. Nevét az egyik legrangosabb egészségügyi kitüntetés is őrzi.

A többi, kórházaknak nevet adó szenttel ebben a sorozatban már foglalkoztunk, ezért a továbbiakban csak felsorolásukra szorítkozunk: Szent Rókus a bajai kórház névadója, Árpádházi Szent Erzsébet a tatai és a jászberényi kórház névadója (*Amega* 2017; 24(6): 42-46), Szent Lázár a salgótarjáni kórház névadója (*Amega* 2018; 25(1): 36-40). ■

Források

A Wikipedia releváns fejezetei

Legenda aurea magyar fordításban

<http://mek.oszk.hu/04600/04626/html/>